

## „Bankuralom?”

---

A bankuralom tézise a századfordulóig vezethető vissza, ám nem minden országban került hatalomra. A Német Császárság és az Osztrák–Magyar Monarchia utódállamai területén azonban az elmúlt száz esztendőben a társadalomtudományokban hegemonnak tűnt. Sőt, mintha a jelen átmenet újabb támpontokat kínálna Közép-Európában a teória érvényességéhez. A gazdaságtörténeti és gazdaságszociológiai kutatások új, kritikus kérdésfelvetései és ezek „időszerűtlen aktualitása” adta az alábbi tematikus válogatás kiindulópontját. A közölt blokk történelmi tanulmányai a *Tőkegyűjtés és tőkekihegyezés a magyar banktörténetben 1841–1931* (To 06752) című OTKA kutatás keretében készültek, ill. kerültek fordításra. A történelmi dolgozatok mellé egy olyan szociológiai elemzés társult, amelynek révén a probléma múltja jelenkori kontextusba, a jelen folyamatai pedig történelmi perspektívába ágyazódhatnak.

A bankuralom tézisének legegyszerűbb dokumentációja mindig is a bankok és vállalatok igazgatósági pozícióinak összekapcsolódása volt. A nemzetközi szakirodalom idevágó fogalmi keretének (interlock, interlocking directorates) már a magyarra fordítása is nehézségeket okoz. A „finánc” már eredetileg is mesterien célirányos neologizmusnak bizonyult, hiszen a (többnyire „idegennek” tekintett) tőke képzetét sikerült a mindig is népszerűtlen „finánc” víziójához kapcsolni. Az újabban elterjedt „interlock” viszont hálózat-, ill. rendszerelméleti nézőpontból egyszerűen analitikus kategória. Az eddigi honosítási kísérletek azonban (személyi összefonódás, igazgatósági összeköttetés, halmozott pozíciók stb.) az eredeti témafelvetésből és az elmúlt negyven esztendőből következően ma sem ideológiamentesek, felhang nélküliek. A blokk szerzői maguk is különböző magyar kifejezésekkel kísérleteznek. Talán az „összekapcsolt igazgatóságok” tűnhet a legneutrálisabbnak. A lehetőségek minél teljesebb körű, tudatos számbavételével is szorgalmazni szeretnénk az egyetemes magyar terminológia megteremtését.

A blokk legfontosabb üzenete azonban túlmutat a fogalmi problémákon. Egyrészt világosan dokumentálja, hogy Németország, Ausztria és Magyarország fejlődése a bank–ipar viszony szempontjából nem sorolható egységes típusba. Másképp alakultak az erőviszonyok a Lajta folyó nyugati és keleti oldalán, és eltérő volt a kapcsolatok intenzitása és dinamikája a századfordulón, a húszas, ill. a harmincas években. Magyar szempontból különösen kiemelendő, hogy az első világháborút követő inflációs időszakra és tágabban a húszas évekre tehető a kapcsolatok tetőpontja. Az első világháború előtti időszak és a harmincas évek ebből a szempontból inkább elő-, ill. utójátéknak tekinthető. S a húszas évek „bankuralmi” összekapcsolódásai sem bizonyultak az egyedül üdvözítő stratégiának. Kifejtésre

kerül az is, hogy az igazgatóságok összekapcsolódása önmagában nehezen értelmezhető. Döntő kérdés: társul-e ehhez rendszeres hitelkapcsolat, illetve a bankok kezében felhalmozódó iparvállalati részvénybirtoklás? A pozíció elfoglalása tényleges beleszólást jelent-e a vállalat üzleti döntéseibe, vagy csak egyfajta biztosítékul, ellenőrző, tájékoztató pontként szolgál? S hogy egyáltalán bank- avagy piacorientált-e a monetáris szféra fejlődése? Amíg nem rendelkezünk napjainkról ilyen típusú, intern forrásokra támaszkodó vizsgálatokkal, addig rendkívül bizonytalan a jelenkori átmenetre általánosító következtetéseket levonunk. Az azonban így is belátható, hogy a bankszféra képviselői a kétszintű bankrendszer megteremtése és a vállalati privatizációk során a pozíciók halmozásában érdemi előnyre tettek szert a vállalati menedzsmenthez képest. S az iránt sem lehet különösebb kétségünk, hogy a bankszféra államtól függő és privilegizált helyzetét megteremtő vízió ugyanabban az államszocialista gazdasági felfogásban gyökerezik, amely szerint valaha a szocialista teoretikusok az ellenségképként konstruált „fináncstökében” egyúttal a szocialista gazdaság-irányítás előszobáját vélték felfedezni.

*(Kövér György)*